

KARİKATÜR MÜZELERİ

Atila ÖZER*

Geçmişin kültür değerlerini belirli bir düzen içerisinde korumak ve sergilemek için oluşturulan açık ve kapalı ortamlara müze denilmektedir.

“Müze sözcüğü; Yunanca mouseiondan gelmektedir, eski yunan mitolojisinde muse (mousai, maisai) diye anılan tanrıçalara adanan tapınak için kullanılmıştır.”¹ Ancak bugün kullanılan müzenin anlamıyla, o yıllardaki anlam çok farklılaşmıştır. Günümüzde müzeler; kültür varlıkları ile ilgili taşınır taşınmaz tüm yapı, eşya, belge, anıt ve kalıntıları tespit ve tescil etmek, korunmalarını sağlamak, bunları değerlendirerek insanlığın hizmetine sunmak gibi işlevlerle donatılmıştır.

İster binlerce yıl, isterse yüz yıl öncesine dayansın, belirli bir uzunluğa sahip geçmişini olan, kaybolmaya yüz tutmuş pek çok konudaki eserler müzelerde korunmakta ve insanların görüşüne sunulmaktadır. Bilime, sanata ve sosyal yaşama yönelik çeşitli amaçlar taşıyan, toplumun gelişmesi ve eğitilmesi için vazgeçilmez olan müzeler; devletler, kurumlar hatta kişiler tarafından kurulup geliştirilmektedir.

Müzecilik anlayışının ilk belirtileri onaltıncı yüzyılda rönesans İtalya’sında görülmüştür. İtalyan hükümdarlar o yıllara kadar hazinelerinde sakladıkları değerli tarihi eserleri yakın çevrelerine göstererek bir bakıma övünme ve prestij gösterisine girmişlerdir. Daha sonraları sahip buldukları bu eserleri saraylarının bir bölümünde sürekli şekilde sergilere dönüştürmüşlerdir. Onsekizinci yüzyıla gelindiğinde özel müzeler oldukça artmıştır. Kurumsal müze fikri daha sonra oluşmuştur. Londra’daki British Museum özel bir kişinin koleksiyonu devlet tarafından satın alınarak 1759’da kurulan çok ünlü

* Doç., Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Öğretim Üyesi.

¹ Türk ansiklopedisi, Cilt XXV, Milli Eğitim Basımevi, Ankara; 1997.

bir devlet müzesidir.

Fransız ihtilalinden sonra müzecilik anlayışında değişmeler görülmüştür. “Değerli koleksiyonlardan sadece belirli bir çevre değil, tüm insanlar yararlanmalı” anlayışı, müzelerin yeniden düzenlenmesini gerektirir. 1793’te Fransız devrim hükümeti Paris’teki Louvre Sarayı’nı kralların topladığı sanat yapıtlarının sergilendiği, halka açık bir müzeye dönüştürmüştür.

Müzelerin çoğalmasının bir nedeni de sömürgecilikten kaynaklanmaktadır. Güçlü ülkeler sömürgeleri altındaki ülkelerin tarihsel ve kültürel değerlerinden alabildiklerini kendi ülkelerine götürüp koyacak yer bulamayınca müzeler oluşturmuşlardır. Ancak sonraları çalıntı eserlerin gerçek sahipleri bunları geri istemeye başlamışlardır. Bunun üzerine ulusal kaynaklara dayanan müzecilik ön plana çıkmıştır.

Türkiye’ye gelince...Pek çok değerli eserin yurt dışına kaçırılmasından sonra akli başında bazı kişiler tarafından bu yağmanın son verilmesi zamanının geldiği düşünölmeye başlanmıştır.

“Türkiye’de ilk müze ondokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru kurulmuştur”² 1846 yılında Ahmet Fethi Paşa tarafından Aya İrini’de eski silahların toplandığı bir müzedir bu, ilk müze. Arkeoloji müzelerinin kuruluşu bundan sonra olmuştur. Türk müzeciliğinin ilk gelişme döneminde resam Osman Hamdi Bey’in katkıları çok önemlidir. Osman Hamdi Bey’in görevli olduğu dönemde Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlüğe girmiş, toprak üstünde bulunan tarihi eserlerin toparlanmasının yanında, ülkenin çeşitli yerlerinde kazılar da başlatılmıştır. Adıyaman yakınlarındaki Nemrut Dağı kazılarını, Osman Hamdi Bey bizzat yürütmüştür.

Kazılardan çıkan eserler öylesine çoktur ki, mevcut binalar yetmez olur. Ek binalar ve yeni müze binaları yapımı da o zaman başlar. İstanbul’daki Arkeoloji Müzesi de bu ihtiyaçtan yapılarak 1891 de ziyarete açılmıştır.

Cumhuriyet’in ilanından sonra her alanda olduğu gibi müzecilikte de çok hızlı gelişmeler olmuştur. Hemen her kentte açılan müzeler yakın

² Önder, Mehmet. Türkiye Müzeleri, T.İş Bankası Yayınları, Ankara; 1992.

çevreden toplanan eserlerle dolup taşmıştır. Yeni ve modern müze binalarının yapımından başka eski saraylar (Dolmabahçe, Topkapı), köşkler, kasırlar bu dönemde müze olarak düzenlenmiş, camiye çevrilen bizans kiliseleri (Ayasofya, Kariye) de yine bu dönemde müzeye dönüştürülmüştür.

Bugün ülkemizde, Kültür Bakanlığı'na bağlı il müzelerinin dışında, Milli Savunma Bakanlığı, Vakıflar, Belediyeler ve diğer kamu kuruluşları ile özel kişi ve dernekler tarafından kurulmuş müzeler faaliyet göstermektedirler.

Müzecilik; elbette ki birtakım değerli eserlerin depolanması anlamında öte bir şeydir. Bu yüzden, zaman içerisinde bilimsel ve sistematik yaklaşımlar, modern müzecilik anlayışını gündeme getirmiştir. Konularının uzmanları yetişmiş, sınıflandırma, sergileme, restore etme, bakım onarım, kataloglama, koruma yöntemleri ihtiyaca uygun mimari tasarımları, Avrupadaki örneklerinin düzeyine ulaşmıştır.

Müzeleri biçimsel, içeriksel ve işlevsel açısından sıralamak gerekirse, şu şekilde sınıflandırabiliriz:

- a) Sanat müzeleri
- b) Tarih müzeleri
- c) Etnografya müzeleri
- d) Bilim müzeleri
- e) Teknoloji müzeleri
- f) Basın müzeleri
- g) Askeri müzeler
- h) Bölge müzeleri
- ı) Açık hava müzeleri

Dünya üzerinde sanatsal amaçlı müzelerin ön sıralarda yer aldığı görülmektedir. Karikatür müzelerini de bu sınıfa sokabiliyoruz.

Karikatür müzeleri, sayısal olarak dünya üzerinde diğer türlere nazaran çok fazla değildir, ancak gün geçtikçe yenilerinin açılmakta olduğunu görüyoruz. Karikatür müzeleri de diğer müzeler gibi geçmişini yansıtırken, günümüz ile karşılaştırmalar yapma olanağı sağlayan kurum işlevini görmektedirler. Bu nedenle birer eğitim ve araştırma merkezleridir.

Bu araştırmada dünyadaki tüm karikatür müzelerinden söz etmek elbette gç olacaktır. Adresini bulamadığım, adresini bulduğum halde iletişim kuramadığım, hatta varlığından haberdar olmadığım müzeler mutlaka vardır. Burada bu alanda önemli grdğim bazı müzeleri tanıtılmak istiyorum.

GABROVO MİZAH ve YERĐİ EVİ (Bulgaristan)

Komşu lkemiz olan Bulgaristan'ın Gabrovo kentinde kurulmuş bulunan bu müze (House of Humour and Satire), 1972 yılında faaliyete geçmiştir. Burada "Dünya dönüyor, nk gülüyor" sloganı ile binlerce yazar, çizer ve mizahsever biraraya gelerek mizahı yaşama olanağına kavuşmaktadırlar. Bugün Mizah ve Yergi Evi; 17300 sanatçı yazar ve benzeri kimseler ile aktif bir iletişim içindedir. Bu iletişim sayesinde gerçekleştirilen bilgi alışverişi "Halk Mizahı" koleksiyonunun durmadan genişlemesini olanaklı kılarken, yeni sergi, yayın ve araştırmalara da önayak olmaktadır.

Yirmi yılı aşkın bir zamandan beri yapılan titiz çalışmalar, 460 000 sanat eseri, (35000 grafik çalışması, 2000 in üzerinde tablo ve heykel) birikimini oluşturmuştur.

Mizah ve Yergi Evi'nin kütüphanesinde 35 dilde 2000 cilt süreli yayın yeralmaktadır. Dünya zerindeki 44 ülkenin 113 kütüphanesi ile iletişim içerisindedir.

Gabrovo'daki bu müzede, toplam 8000 metrekare alandaki 10 sergi salonunda kişişel sergiler, karma sergiler, ulusal ve uluslararası sergiler yapılmaktadır. Modern görsel ve işişsel cihazlarla donatılmış bu salonlarda grafik, karikatür, yergisel tablo, heykel, fotoğraf, karnaval ve tören maskları, kostüm ve duvar resimleri sergilenmektedir.

Mizah ve Yergi Evi kurulduğundan beri çeşitli yayınlar yaparak tüm dünyaya dağıtmaktadır. Bunlar arasında "A PROPOS" mizah ve yergi dergisi, bulgarca, ingilizce, fransızca ve ruşa dillerinde ayrı ayrı yayınlanmaktadır.

20 dilde 43 baskı yapan "Gabrovo Anekdotları Koleksiyonu" iki yılda bir yapılan "Mizah ve Yergi Yarişması" katalogları, "Dünyanın 106 Modern Karikatrcs" albümü, çeşitli ülkelerden derlenen 2000

fıkraıyı içeren “Şaka” adlı kitabı ve “Uluslararası Hitar Petar Edebiyat Yarışması”nda ödül kazanan mizah yazarlarının çalışmaları, yayın alanında yapılan önemli etkinliklerdir.

Mizah ve Yergi Evi, iki yılda bir mayıs ayında “Uluslararası Mizah ve Yergi Festivali” düzenlemektedir. Festivalde karikatür, resim, heykel, yergisel grafik, mizahi çizim, fotoğraf ve edebi eserler sergilenmektedir. Bu eserler bir yarışma jürisi tarafından değerlendirilerek ödüllendirilmekte, en önemli esere Altın Ezop heykelciğı verilmektedir.

1973 yılında Erdoğan Bozok ülkemize ilk Altın Ezop’u getirmiştir. Bu dalda verilen alt ödüller de bulunmaktadır.

Yine iki yılda bir yapılan “Hitar Petar Mizahi ve Yergisel Yayınlar Yarışması”da bu festival içerisinde düzenlenmektedir.

Uzun ve kısa metrajlı komedi filmlerinin yarıştığı “Uluslararası Komedi Filmleri Festivali”ni de düzenleyen Mizah ve Yergi Evi, komedi filmleri yapımcılarını desteklemek için yaptığı bu festivalin sonunda, başarılı filmlere “Charli Chaplin Heykelciğı” vermektedir.

Burada yapılan bir başka yarışma da “Bulgar Ulusal Fıkra ve Öykü Anlatma Yarışması”dır. Bulgaristandaki geleneksel folklorik mizahı desteklemek amacıyla düzenlenmektedir. En iyi öykü anlatıcısı ödüllendirilmektedir.

Mizah ve Yergi Evi’nde 1985 yılında açılan bir de tiyatro vardır. Burada mizah ve yergi içeren müzik, dans ve tiyatro oyunu çalışmaları yapılmakta, bu alanda yeni yorum ve araştırmalar denenmektedir.

Müzenin tanıtma broşüründe, çeşitli ülke mizahından simgesel örnekler verilmekte. Bu örneklerden dikkatimi çeken birisinden söz etmeden geçemeyeceğim. Bu örnek; gölge oyunu kahramanlarının gösterildiğı bir fotoğraf...Fotoğrafın altında “Karagiozis-Greece” yazıyor. Yani bizim “KARAGÖZ” adıyla bildiğimiz gölge oyunu kahramanının Yunanistan kaynaklı gösterilmesi. Bilemiyorum yunancada “kara” ve “göz” sözcükleri aynen bizdeki gibi mi kullanılıyor?

BASEL KARİKATÜR SANATI MERKEZİ (İsviçre)

Karikatür sanatına yönelik ulusal ve uluslararası çeşitli etkinliklerin gerçekleştirildiği bu müze, İsviçre'nin Basel kentinde bulunmaktadır ve 1980 yılında kurulmuştur.

Müzedede yaklaşık 2000 kitabın bulunduğu bir kütüphane vardır. Arşivlerinde ise 35 dünya ülkesi çağdaş sanatçılarının 2300 orijinal eseri bulunmaktadır.

Basel Karikatür Sanatı Merkezi'nde uluslararası boyutta ün kazanmış profesyonel karikatüristlerin katılabileceği etkinlikler düzenlenmektedir. Daimi sergilerin yanında süreli ve konulu sergilere de yer verilmektedir. Bu sergilere her yıl yaklaşık 5000 kişi ziyaret etmekte olup girişte 5 Fr. ücret alınmaktadır. Merkez, aralıklı olarak kitap, poster, kartpostal gibi yayımlar gerçekleştirmekte ve bunları satışa da sunmaktadır.

Bu müzede eserleri bulunan Türk çizerleri; Turhan Selçuk, Tonguç Yaşar, Tan Oral, Mahmut Karatoprak, Öznur Kalender, Ferit Öngören, Nehar Tüblek, Semih Balcıoğlu ve Ali Ulvi Ersoy'dur.

WILHELM BUSCH MÜZESİ (Almanya)

Dünyanın önde gelen karikatür müzelerinden birisi, Almanya'nın Hannover kentindeki Wilhelm Busch Müzesi'dir. Wilhelm Busch Müzesi, Georggarten parkında yer alan klasik tarzda yapılmış heybetli bir eski sarayda faaliyet göstermektedir. Müze; Wilhelm Busch'un (1832-1908) en önemli ve kapsamlı çalışmalarına ev sahipliği yapmaktadır. 1950 yılından bu yana ayrıca karikatür ve grafik mizah sanatını ve sanatçıları teşvik etme görevini üstlenmiştir. 1986 yılında "Deutsches Museum für Karikatur und Kritischer Grafik" adının da eklenmesiyle, müze resmen bu sanat dalının ulusal ve sanatsal sorumluluklarını yüklenmiştir. Müze Wilhelm Busch Klübünün 3700 üyesi tarafından desteklenen ve halk kaynaklarından finanse edilerek ayakta duran özel bir kuruluştur.

Müzedede ünlü alman karikatürcüsü Wilhelm Busch'u tanıtan sürekli bir sergi bölümü vardır. Zaten müze ilk planda Wilhelm Busch'un anısını yaşatmak için yapılmıştır.

Karikatür ve grafik mizah alanlarındaki müze çalışmaları uluslararası düzeydedir. 17000 parçadan oluşan orijinal karikatür ve grafik sanat eseri koleksiyonu vardır. Bunun dışında 1000 kadar da ödünç parça yer almaktadır. William Hogarth, George Cruikshank, James Gillray ve Thomas Rowlandson gibi İngiliz ustaların çalışmaları tarihsel koleksiyonda bulunmaktadır. Ayrıca 19.yüzyıl Fransız sanatını temsil eden Honoré Daumier ve Paul Gavarni'nin çalışmalarına da yer verilmiştir. Müzede 20.yüzyıl sanatçılarından Jean-Jacques Sempe, Paul Flora ve Tomi Ungerer'in çalışmaları da müzede bulunmaktadır.

Müze düzenli olarak, ya bir sanatçının anısına, ya da geçmişte veya günümüzdeki bir konuya ilişkin sergiler düzenlemektedir.

Düzenlenen sergilerin en büyüklerinden biri, 1991 yılında "Karikatür" adıyla anılan çağdaş bir karikatür araştırmasıydı. 22 ülkeden 62 sanatçının katıldığı 308 parçalık sergiyi 60 000 den fazla kişi ziyaret etmiştir.

Wilhelm Busch Kulübü bu alanda dileyenleri bilgilendirmek amacıyla bir dizi araştırma çalışmaları yayınlamaya başlamıştır. Erken İngiliz Karikatür Sanatı Tarihi (The History of Art of Early English Caricature) 1.cildi 1992 yılında yayınlanmıştır. Halen hazırlanmakta olan diğer iki çalışma; Avrupa Karikatürü ve Günlük Yaşam 1790-1890 (European Caricature and Everyday Life 1790-1890) ve Alman Karikatürü'nde Napolyon (Napoleon in German Caricature) olacaktır.

İkibinli yıllara ilişkin planlar arasında, müzeye yeni bir sergi salonu ekleme yer almaktadır. Proje Bonn'da karikatür çalışmaları yapan Ironimus adlı Vietnamlı bir mimar tarafından tasarlanmaktadır.

KENT ÜNİVERSİTESİ KARİKATÜR ARAŞTIRMA MERKEZİ (İngiltere)

Bu araştırma merkezi, İngiltere'de yayınlanan süreli yayınlardan derlenmiş 80000 orijinal çizim ve karikatürlerden oluşan bir arşive sahiptir. Her ne kadar merkez, 1975 yılında resmen açılmışsa da ilk çizimler 1973 yılında üniversitede yayınlanan gazetelerden toplanmaya başlanmıştır. Daha sonra bu arşive önemli çizerler büyük bağışlarda bulunmuşlardır. Birçok karikatür üniversiteye ödünç verilmiş, yayın hakkı sanatçı ya da yayıncıda kalmıştır.

Çalışma alanını genişletme çabaları sürdürülmektedir. Müzede bulunan karikatürler İngiltere ve diğer ülkelerde sergilenmekte, araştırmacılara ve her türlü medyaya da kullanmak üzere verilebilmektedir. Gerektiğinde belli bir ücret alınarak araştırma çalışmaları da yapılmaktadır.

Kolleksiyonunun en çok kullanılan ve ilgi gören bölümü; toplumsal ve politik konulara ilişkin karikatürler bölümüdür. Arşivdeki tüm eserler çizer adı, yayın tarihi, yayın yeri ve konularına göre hem kartlara işlenmiş, hem de bilgisayara kaydedilmiştir. bu nedenle bilgilere ulaşım en hızlı şekilde sağlanabilmektedir.

Arşivde ayrıca çizerler ve karikatür sanatıyla ilgili yaklaşık 4 000 kitaptan oluşan bir kaynak kütüphane oluşturulmuş bu kütüphane bir kupür koleksiyonu ile desteklenmektedir.

Her yıl yaklaşık 50 araştırmacının yararlandığı bu merkezden bilgi almak için önceden randevu istemek zorunludur.

Burası bir araştırma kurumu olmakla birlikte düzenli olarak sergiler de düzenlenmektedir. Her yıl ortalama üç karikatür sergisi açılmakta, bu sergilerden biri üçyüzyılda bir gezici sergi şeklinde ülkenin diğer şehirlerine de götürülmektedir.

Merkezde, kitap, poster ve tişört satışı da yapılmaktadır.

VARŞOVA KARİKATÜR MÜZESİ (Polonyo)

Eryk Lipinski adındaki Polonyalı çizer 1971 yılında bir karikatür müzesi kurma düşüncesiyle çalışmalara başlamıştır. Kendi yakın çevresinden, dostlarından, yabancı meslektaşlarından karikatürler toplamış, elbette ki bu çalışmalar bir süre sonra Lipinski'nin kaldıramayacağı boyutlara ulaşmıştır. Lipinski 1971-1978 yılları arasında ulusal müzenin bir bölümünü bu iş için tahsis ettirmeyi başarmıştır. Varşova Belediyesi Kültür Departmanı yöneticisi Jan Krzyzanovski, Lipinski'nin bu özverili çalışmasını çok anlamlı bularak, kendi yönetimindeki Tarih Müzesi'nin bir bölümünü karikatüre ayırabileceğini söylemiş. Çok hızlı bir gelişme gösteren Karikatür Müzesi bir süre sonra kendisine ayrılan bu bölüme sığmaz olmuş. 1978 yılında Varşova Karikatür Müzesi bağımsız bir müze haline getirilerek

ülkenin en genç ve en küçük müzesi olmuştur. Tarihi değeri olan kitaplar, fotoğraflar, orijinal karikatürler toplanmaya devam ederken müze birkaç tane de bina değiştirerek sonunda 13.yüzyılda yapılmış ve sonraları restore edilmiş büyük bir binada 1983 yılında gerçek kimliğine kavuşmuştur.

Müzedede birçok kişisel sergi açılmış, Çek, Avusturya, İngiltere ve Sovyetlerden sanatçılar davet edilmiştir.

Müze çalışmaları arasında her yıl düzenli olarak yapılan uluslararası bir karikatür yarışması vardır. “Dünya Gülüyor” başlığı ile düzenlenen bu yarışmaya 30 dan fazla ülkenin çizerleri karikatür göndermektedir.

Müzedede yayın çalışmaları da yapılmaktadır. Bu güne kadar yarışma kataloglarının dışında 20 sanatçının eseri kitap haline getirilmiştir.

Müzedede karikatür tartışmaları yapılırken, meşrubat ve çay içilebilecek dinlenme salonunda her gün karikatürseverler biraraya gelebilmekte, bu güzel ortamda sanatlarını geliştirebilmektedirler.

Müzedede 10000 karikatür, 1600 den fazla kitap ve heykel bulunmaktadır. Müzedeki eserlerin büyük çoğunluğunu, sanatçı ailelerin bağışları, Polonyo ve dünya müzelerinin hediyeleri oluşturmaktadır.

Bu müzede, Türkiye’den Semih Balcıoğlu, Erdoğan Başol, Ferruh Doğan, Tan Oral, Atila Özer ve Turhan Selçuk’un karikatürleri bulunmaktadır. Müzedeki en eski eser 1770 tarihli Chodowiecki (1726-1801) nin bir karikatürüdür. Müzedeki en küçük ise 3.2x2 cm boyutunda Jan Piort Norbin (1745-1830) in eski bir Polonya asilini konu alan çalışmasıdır. “Norbin, moderen Polonya karikatürünün babası sayılmaktadır”³

Müzenin en değerli eserleri kuşkusuz II.Dünya Savaşı’ndan kalma Nazi Kamplarına ait çizimler ve direniş hareketiyle ilgili belgelerdir.

³ Januszewski, Zygmunt. “Warsaw Cartoon Museum”, Witty World, Cartoon Magazine, ABD; 1988.

Çağdaş sanatçıların eserleri de gün geçtikçe çoğalmaktadır.

BELÇİKA BANTKARİKATÜR SANAT MERKEZİ

Dünyaca tanınmış pek çok bantkarikatür ya da çizgiöykü kahramanı Belçika'lıdır. Ten Ten, Red Kid, Baule ve Bill, Marsupilami, Blake ve Martimer bunlardan bazıları... Bunlar ve benzerlerinin yaşatılması amacıyla Brüksel'de Belçika Bantkarikatür Sanat Merkezi kurulmuştur.

Sanat merkezi olarak düşünülen bina, 1903 yılında, mimar Victor Horta tarafından testil mağazası olarak yapılmış, bu görevini tamamladıktan sonra, 1989 da müzeye dönüştürülmüştür. Bina Brüksel'in en işlek turizm merkezinde bulunmaktadır.

Bantkarikatür Sanat Merkezi adıyla bilinen bu sanat müzesi, başlangıçtan günümüze kadar, bantkarikatür alanında Belçika'da hayata geçirilen gelişmeleri biraraya getirmektedir. Doğaldır ki toplanan bu belgeler halkın yararına sunulacaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için o büyük ve tarihi bina gayet güzel bir şekilde düzenlenmiş, geniş sergi alanları, kitaplıklar, okuma salonları, lokanta, pastane ve satış yerleri günün her saatinde faaliyet içindedir.

Belçika Bantkarikatür Sanat Merkezi'ndeki kütüphane iki bölümden oluşturulmuştur. Okuma odası olarak düzenlenen birinci bölümde yakın tarihli karikatür ve bantlar bulunmaktadır. Sergi düzenindeki bu eserler; Fransız ve Felemenk dillerinde 3000 albüm, yirmi değişik dilde 1000 albümden oluşmaktadır. Ayrıca, periyodik karikatür ve çizgiroman dergilerinden birçoğu burada bulunabilmektedir. İkinci bölüm olarak düzenlenen çalışma ve araştırma kütüphanesinde ise 16000 albüm bulunmaktadır. Karikatür sanatı üzerine yaklaşık 1200 kitap, 100 e yakın halen yayınlanmakta olan periyodik dergi ya da magazinler bu bölümdedir. Bilgisayar teknolojilerinden de yararlanan bu müzede araştırmacılar için otuzbin magazin, yedibin kitap ya da makale kimliğini belirten bilgiler bilgisayar belleklerinde arşivlenmiştir.

Müzenin bir başka bölümünde zaman zaman değiştirilerek sergilenmek üzere 4000 adet özgün çizim koleksiyonu vardır. Bu müzede yılda dört kez olmak üzere bir süreli yayın yapılmakta,

aralıklarla özgün sergiler de düzenlenmektedir.

Merkezden verilen bilgilere göre, bu müzeyi yılda ortalama 150 000 kişi ziyaret etmektedir.

OMIYA KARİKATÜR SANATI MÜZESİ (Japonya)

Rakuten Kitazawa (1876-1955) Japonya'nın en tanınmış karikatürcülerinden biridir. Omiya kentinde doğmuş, karikatür sanatına gönül vermiş, ömrünü bu alanda çalışarak tamamlamıştır. 1905 yılında "Tokyo Puck" dergisini çıkardığında japon sanatseverleri basında renkli karikatürle tanışmamıştı. Kitazawa ilk renkli karikatür dergisini çıkararak japonların ilgisini bu sanata doğru yoğunlaştırmıştır. Evrensel mesajlar taşıyan karikatürlerinin yanısıra japon kültürünü yaşatma çabası da onu Japonya'nın en ünlü karikatüristleri arasına sokmuştur. Film yıldızları kadar tanınıp sevilmiştir. Rakuten Kitazawa karikatür kültürünü tanıtmaya ve yaygınlaştırma konusunda da çok çaba sarfetmiş birisidir.

Böyle bir sanatçının anısını sürekli yaşatabilmek için, Rakuten'in dul karısı Omiya'daki malikanesini belediyeye bağışlayarak, bir müze yapılmasını sağlamıştır. 1966 yılında açılışı yapılan bu müzede Kitazawa'nın tüm eserleri (yaklaşık 5000 adet) yer almaktadır. İki bölüm halinde düzenlenen müzenin, bir bölümü Rakuten'e ayrılırken ikinci bölümde de diğer sanatçıların eserlerinden oluşan 1000 adetlik bir koleksiyon bulunmaktadır. Müzenin kütüphanesinde ise 4000 kadar vardır.

Giriş için ücret alınmayan bu müzede yılda ortalama 5-6 sergi açılmakta, bu etkinlikleri izlemek için yaklaşık 13000 kişi ziyaret etmektedir.

DİĞER MÜZELER

Ünlü çizgi ustası Mort Walker, başta kendi çizgileri olmak üzere, diğer önemli sanatçıların da eserlerini korumaya alabilmek için uzun gayretlerden sonra 1974 yılında "The Museum of Cartoon" adıyla bir müze oluşturmuştur. Bu müzede 1000 dolayında sanatçının 60000 orijinal karikatürü bulunmaktadır.

Japonya'nın Hokkaido kentinde 1993 yılında kurulan Kamiyubetsu Karikatür ve Çizgiroman Müzesi; Kamiyubetsu Kültür

Merkezi'nin bir bölümü olarak çalışmaktadır. Bu müzenin arşivinde dört yıldan beri düzenlenmekte olan Okhotsk Uluslararası Karikatür Yarışması'nda ödül alan orijinal karikatürler bulunmaktadır.

Bunlardan başka Amerika Birleşik Devletleri'nde yine kişisel gayretlerle açılan San Francisco Çizgi Sanatı Müzesi (1985), Orlando Florida'da Ivey'in müzesi (1967), 30 yıllık geçmişi bulunan National Gallery Karikatür Müzesi'ni sayabiliriz.

Göteborg'daki İsveç Müzesi, Küba'daki San Antonio Mizah Müzesi, İngiltere'deki Ulusal Karikatür Sanatı Müzesi (Britain's National Museum of Cartoon Art), Fransa'daki Angouleme Mizah Müzesi, Hollanda'daki (Eindhoven) Tom Smit'in Evi, Almanya'daki Greiz Müzesi, Meksika'daki karikatür Sanat Müzesi ve ayrıca pek çok üniversite kütüphanesi mizah ve karikatür sanatına ilişkin bölümleriyle birer müze görevi yapmaktadırlar.

İSTANBUL BELEDİYESİ KARİKATÜR VE MİZAH MÜZESİ (Türkiye)

Bugün, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Karikatür ve Mizah Müzesi adıyla yerli ve yabancıların görüşlerine sunulan bu müze, aslında Türk karikatür sanatçılarının örgütlendiği Karikatürcüler Derneği'nin bir eseridir.

Karikatürcüler Derneği'nin kurucularından biri olan Ferit Öngören, karikatür müzesi için "ilk yer olarak Gülhane Parkı'nda bir köşe seçilmişti" diyor. "1974 yılında buraya temel atıldı. İstanbul halkının geleneksel dinlenme ve gezi yeri olan Gülhane Parkı'nda yaşayan ve yaşanan bir müze tasarlamıştık. Mevzuat engeli çıkınca, müze Tepebaşı'nda yapıldı ve 2 Temmuz 1975 çarşamba günü açıldı.⁴

Karikatürcüler Derneği 1969 yılında kurulduğunda, önde gelen amaçlarından birisi İstanbul'da bir karikatür müzesi gerçekleştirmektir. Bu amaca ulaştığında dernek henüz beş yaşındaydı ve o güne kadar yaptığı etkinliklerden toplanan karikatürler, derneğe bağışlanan belge, kitap, dergi ve çeşitli koleksiyonlar müzenin ilk eserlerini

⁴ Öngören, Ferit. Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi, T.İş Bankası Yayını, Ankara; 1983.

oluşturuyordu. Bu eserler Ahmet İsvan'ın başkanlığını yürüttüğü İstanbul Belediyesi tarafından yapılan Tepebaşındaki tek katlı prefabrik bir binada ilk kez sergilendiğinde tüm karikatür sanatçıları ve mizahseverler çok mutlu oldular.

Tümüyle Karikatürcüler Derneği tarafından yönetilen bu müzede bir taraftan etkinlikler sürdürülürken, bir taraftan da Türk karikatür tarihinin önemli belgeleri arşivlere alınmaktaydı. Ancak 12 Eylül 1980 tarihli o bilinen darbe ile müzenin kapısına kilit vuruldu. Aradan bir süre geçince Tepebaşı'nda yeni imar düzenlemelerinin yapılması sırasında bina da yıkıldı. Müzenin tüm eşyası, önemli belgeleri, koleksiyonları bir süre oradan oraya sürüklendi durdu.

Karikatürcüler Derneği yöneticeleri ve sanatçılar kapanan müzenin yeniden açılması için yoğun çalışmalar yaptılar. Dönemin Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'la sayısız görüşmeler sonunda 27 Şubat 1989 tarihinde müze, Gazanferâğa Külliyesi'nde ikinci kez yaşama döndürüldü.

Yakın geçmişte bir kapanma olayı daha yaşandı. bu kapatma girişimini Kütüphaneler ve Müzeler Müdürü Yakup Kuloğlu gerçekleştirdi. 18 Kasım 1994 tarihindeki kapatma olayı sanatçılar tarafından büyük tepki görünce İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan kararı geri alarak çalışmaların eskisi gibi devamı sağlanmış oldu.

Şu anda faaliyetlerini sürdüren müze, Atatürk Bulvarı üzerinde, Bozdoğan Kemerli bitişiğindeki Gazanferâğa Külliyesi'nde bulunmaktadır. Gazanferâğa Külliyesi medrese, türbe ve sebilden oluşacak şekilde 16.yy. sonlarında Mimar Davut Ağa tarafından yapılan değerli bir yapıdır. Darüssaade Ağalarından Gazanferâğa tarafından yaptırılmıştır. 1954 yılından sonra Belediye Müzesi olarak kullanılmış, 1988 yılında bu müzenin Yıldız Sarayı'na taşınmasıyla boşaltılmıştı.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Karikatür ve Mizah Müzesi, gerek ülkemizin gerekse İstanbul'un önemli simgelerinden biridir.

Karikatürcüler Derneği ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin birlikte sürdürdükleri müze çalışmalarında, müzede gerçekleştirilen tüm

kültür ve sanat etkinlikleri Karikatürcüler Derneği tarafından planlanıp uygulanmakta, mekanın bakımı, korunması, giderlerin karşılanması belediyenin sorumluluğunda bulunmaktadır.

Müzenin işleri; Karikatürcüler Derneği'nin önerdiği, Müze Sorumlusu, Kütüphane ve Arşiv Görevlisi ile özgün baskı uzmanının yanı sıra belediye elemanı bir bekçi, bir temizlik işçisi ve gece bekçileri ile yürütülmektedir.

Müzedede değişken sergilerin açıldığı bir salon, Türk karikatürünün 1860-1960 dönemini belgeleyen sürekli serginin bulunduğu bir başka salon, mizah kitaplığı ve arşiv bölümleri yer almaktadır. Ayrıca bir de özgün baskı atölyesi bulunmaktadır. Bu atölyede bir uzman gözetiminde, dileyen herkes ücretsiz olarak özgün baskı çalışmalarına katılabilmekte, çeşitli baskı tekniklerini öğrenebilmektedir.

Mizah kitaplığında 900 adet kitap, albüm ve süreli yayın koleksiyonu bulunmaktadır. Bu kitaplık mekanında söyleşi, panel, oda müziği konserleri gibi etkinlikler de yapılmaktadır.

Arşivde 1500 ü yabancı olmak üzere yaklaşık 8 000 adet orijinal karikatür vardır. Arşivdeki bu eserler bir sınıflama ile dosyalanmıştır.

“Çok Özel Dosyalar” adı verilen koleksiyonda ölmüş ustaların eserleri bulunmaktadır. Bu ustalar; Altan Erbulak, Burhan Solukçu, Cemal Nadir Güler, Erdoğan Özer, Hulki Onaran, Mustafa Uykusuz, Nihat Bali, Nurettin Atalay, Orhan Ural, Osman Filiz Ramiz Gökçe, Ratip Tahir Burak, Sedat Nuri İleri, Şadi Dinççağ, Yalçın Çetin ve Nehar Tüblek dosyalarıdır.

“Özel Dosyalar” koleksiyonunda, yaşayan 110 karikatür sanatçısının karikatürleri bulunmaktadır.

Ayrıca Karikatürcüler Derneği tarafından, başta uluslararası Nasrettin Hoca Karikatür Yarışması olmak üzere düzenlenen yarışma ve sergilerin koleksiyonları “Sergiler” başlığı ile ayrı ayrı 31 koleksiyon şeklinde arşivlenmiştir.

Bunlardan başka, 1500 adet yabancı ülke çizerinin eserleri de ülkelere göre sınıflandırılarak arşivde bulunmaktadır. Arşivdeki bu eserler araştırmacılara gösterilebildiği gibi, zaman zaman sergiler şeklinde müze ziyaretçilerine de sunulmaktadır.

Ücretsiz olarak yararlanılan müzeye yılda ortalama 15000 kişi ziyaret etmektedir.

SONUÇ

Karikatür müzeleri de diğer müzeler gibi geçmişi yansıtmaya ve günümüz ile karşılaştırma yapma olanağı sağlamaktadırlar. Bu karşılaştırma, sadece karikatür sanatının gelişimine ışık tutma değil, dünyada yaşanan sosyal olayların tarihçesini ortaya koyma açısından da ayrı bir önem taşımaktadır. Üstelik tarihi yansıtırken aşık suratlı, ideolojik ve resmi kayıtlara uygun bir yaklaşımla değil, tam tersine özgün ve güler yüzlü bir bakışla yaklaşmaktadır. Fransa’da bazı araştırmacılar, karikatürlerden yola çıkarak ülkenin sosyal yaşamı üzerine birçok eser ortaya koymuşlardır.

Yukarıdaki açıklamalarda görülmektedir ki her müzenin oluşumunda kişisel gayretler ön plandadır. Müzelerin sorunları vardır. Koleksiyonların genişletilmesi için parasal sıkıntılar yaşanmaktadır. bunlar doğal karşılanmalıdır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Karikatür ve Mizah Müzesi’nin de sorunlarının olması kaçınılmazdır. Önemli olan bu sorunların giderilmesi için çaba sarfedilmesidir. Karikatürcüler Derneği yöneticileri her dönemde müzeye gerekli ilgiyi göstermişlerdir. Müze kütüphanesindeki kitapların ve koleksiyonların sayısının diğer ülkelere nazaran az olmasının nedenleri araştırılmalıdır. Dünyanın birçok müzesinde bağışlar önemli bir yer tutmaktadır. Ülkemizde de karikatürle ilgilenen hemen her kişide müzeye bağışlanacak en az bir eser vardır. Çeşitli kampanyalarla ya da özendirici bazı tedbirlerle bunlar müzeye kazandırılmalıdır. Kısa süre önce aramızdan ayrılan usta çizer Nezar Tüblek adına özel bir bölüm mutlaka düzenlenmelidir.

Geniş kapsamlı bir müze kataloğu hazırlanmalıdır. Çeşitli dillerde müzeyi tanıtıcı broşürler bastırılarak, turizm bürolarına, otellere ve hava alanlarına bırakılmalıdır. Turizm şirketleriyle ilişkiler kurulması, İstanbul’a gelen turist gruplarının gezi programlarına karikatür müzesinin de alınması sağlanmalıdır.

Müzeye giriş ücretli olmalı, müzede karikatür, afiş, heykel,

hediyelik eşya satışı yapılabilir.

İstanbul'daki eğitim kurumlarıyla ilişkiler kurulup, öğrencilerin gruplar halinde müzeye gelmeleri sağlanabilir.

Diğer ülkelerdeki müzelerle ilişkiye geçilerek, onların deneyimlerinden yararlanılmalı, sergi değiştirme olanakları aranmalıdır. Yine bu müzelerle yayın ve kitap alışverişi yapılarak kitap koleksiyonunun zenginleştirilmesi sağlanmalıdır.

Yirmi yıl gibi bir geçmişe sahip olan İstanbul Karikatür ve Mizah Müzesi'nin içindeki eserler ve çok değerli binasına rağmen olağanüstü ilgi gördüğü söylenemez. Bu ülkemizdeki diğer müzeler için de geçerlidir. Bu gerekçe onların kapatılmasını gerektirmez. Müzeler eserleri koruduğu ve gelecek kuşaklar adına onları yokolmaktan kurtardığı için önemlidir, gereklidir. Biz de müzeleri kapatanlardan korunmalıyız, en azından bu yolda çaba gösterenlere destek vermeliyiz.

	Kuruluş yılı	Kitap sayısı	Karikatür sayısı	1 yıldaki sergi sayısı	Yıllık ziyaretçi	Çalışan görevli
Omiya Belediyesi K. M.	1966	4 000	6 000	5 - 6	13 000	3
Gabrovo Mizah ve Y. E.	1972	460 000	141 000			
Belçika Bantkarikatür M.	1989	25 000	4 000	5 - 6	150 000	15
Kent Ün. K. Araş. Merk.	1975	4 000	80 000	3	50	2
Basel Karikatür Merk.	1980	2 000	2 300	1 - 2	5 000	2
Wilhelm Busch Müzesi	1937	5 700	17 000	6	125 000	4
Varşova Karikatür Müz.	1983	1 600	10 000			
İstanbul Bel. K.ve M. M.	1975	900	8 000	10 -15	15 000	8

Müzelerle ilgili sayısal bilgilerin toplu gösterimi

KAYNAKÇA

ARIK, Remzi Oğuz. Türk Müzeciliğine Bir Bakış, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul; 1953.

JANUSZEWSKI, Zygmunt. "Warsaw Cartoon Museum", Witty World, International Cartoon Magazine, USA; 1988.

LENT, A.John. "Preserving for the Publick Domain "Witty World International Cartoon Magazine, 16, USA; 1993

ÖNDER, Mehmet. Türkiye Müzeleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara; 1992.

ÖNGÖREN, Ferit. Cumhuriyet dönemi Türk Mizah ve Hicvi, T.İş Bankası Yayını, Ankara; 1983.

Ana Britannica, Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 16, İstanbul; 1989

"House of Humour and Satire-Gabrovo Bulgaria" Broşür.

Museum. Wilhelm Busch Museum, Deutsches Museum für Karikatur und Kritische Grafik, Hannover; 1990.

The World is Laughing, International Exhibition, Tenth Anniversary of Museum of Caricature Poland; 1988.

Türk Ansiklopedisi, Cilt XXV, Milli Eğitim Basımevi, Ankara; 1977.